

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd

TÉMA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE:

Ideové zdroje a hospodářská politika
Margaret Thatcherové

Michaela Ševčíková

Vedoucí práce: Mgr. Jan Váška

2006

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Ideové zdroje a hospodářská politika Margaret Thatcherové“ zpracovala samostatně. Použitou literaturu a další podkladové materiály uvádím v příloženém seznamu literatury.

Ráda bych poděkovala Mgr. Janu Váškovi za jeho cenné rady, připomínky a podněty při zpracování mé bakalářské práce.

Ideové zdroje a hospodářská politika Margaret Thatcherové

Úvod.....	5
1. Nová pravice a fenomén „thatcherismus“.....	7
1.1. Nová pravice	7
1.1.1. Neokonzervatismus	7
1.1.2. Neoliberalismus	8
1.2. Thatcherismus	8
1.2.1. Konzervatismus	9
1.2.2. Liberalismus.....	9
1.2.3. Monetarismus.....	11
1.2.4. Morální a etické základy thatcherismu	11
1.2.5. Biografie a důležité životní mezníky Margaret Thatcherové.....	12
1.2.6. Období 1975 – 1990.....	13
2. Ideové zdroje thatcherismu	18
2.1. Fridrich August Hayek.....	19
2.2. Monetaristická kontrarevoluce – Milton Friedman	22
2.3. Enoch Powell a sir Keith - Joseph	23
3. Praktická hospodářská politika	24
3.1. Ekonomický program Margaret Thatcherové	25
3.1.1. Privatizace a daně.....	28
3.1.2. Odbory, deregulace a státní sektor	30
3.1.3. Shrnutí.....	33
4. Odkaz thatcherismu.....	34
4.1. New Labour a Tony Blair	34
4.2. Privatizace v ostatních evropských zemích jako hlavní odkaz thatcherismu	36
Závěr	37
Použitá literatura	38
Elektronické zdroje	39
Encyklopedie.....	40
Periodika	40
English summary.....	41

Úvod

...Naše těžkosti a nebezpečí nebudou odstraněny tím, že před nimi zavřeme oči. Nebudou odstraněny pouhým čekáním na to, co se stane, a nebudou odstraněny politikou ústupků

Winston Churchill, projev na univerzitě ve Fultonu, 1946

V 18. a 19. století se největší a nejdůležitější světovou velmocí stala Velká Británie, avšak od konce devatenáctého století začala ztrácet svoji průmyslovou i velmocenskou převahu nad ostatními státy. Toto místo vzápětí obsadily Spojené státy americké následované Německem.

Po druhé světové válce se Velká Británie ocitla na pokraji kolapsu. Země byla vyčerpána ekonomicky, finančně i lidsky. Současně v tomto období začíná docházet k rozpadu britského impéria a ztrátou kolonií přichází Velká Británie o velmi důležitou levnou surovinovou základnu. K moci se dostává labouristická strana se svým sociálním programem obnovy a oživení. Dochází tak k zásadnímu obratu politiky u státu, který již nějakou dobu úspěšně aplikoval liberální přístup tzv. *laissez faire*.

Myšlenku tzv. konsensu – kombinaci kapitalismu a socialismu přejímaly po druhé světové válce ve Velké Británii nejenom labouristické vlády, ale možná překvapivě i konservativní vlády a jejich premiéři. Ke zlomu dochází až s nástupem první premiérky v západní Evropě – Margaret Thatcherové. V té době se začíná projevovat, že keynesiánská politika uplatňovaná do té doby jako oficiální hospodářská politika znala odpovědi na poválečné období, ale již nedokáže účinně fungovat ve světle nových událostí. „Nemocný muž Evropy“, označení, jež se pro Británii vžilo v 70. letech, nutně potřebuje co nejdříve zvolit novou cestu.

Margaret Thatcherová, která se dostává do čela konservativní strany v roce 1975 a do čela vlády o čtyři roky později, od počátku nikoho nenechává na pochybách, že je nutno ve VB provést radikální změny a reformy. A také je provede. Thatcherismus se stává celosvětově známým pojmem.

Ve své bakalářské práci se soustředím a zaměřuji na samotný fenomén Thatcherismus, co mu předcházelo, jaké byly jeho ideové zdroje, a jaký je jeho odkaz a ohlas v současném světě.

Mým cílem a snahou je objektivně zmapovat a zanalyzovat tento „ismus“, hospodářskou politiku Margaret Thatcherové, úspěchy i nezdary. V této práci se nebudu zabývat zahraničně-politickou orientací Margaret Thatcherové.

Úvodní část bakalářské práce je věnována charakteristice Nové pravice, fenoménu thatcherismu a přibližuje důležité životní mezníky Margaret Thatcherové. Druhá část rozebírá osobnosti, které vytvořily ideové zázemí a ovlivnily myšlení Margaret Thatcherové nejvíce. V třetí kapitole práce popisují praktickou hospodářskou politiku uplatňovanou Margaret Thatcherovou v době její vlády. Závěr práce poukazuje na odkaz thatcherismu ve Velké Británii, ale i ve světě.

Hlavní tituly, ze kterých vycházím v první a druhé části práce, jsou knihy Lenky Rovné, Margaret Thatcherové, Friedricha Augusta von Hayeka, Milтона Friedmana, Roberta Holmana a Hynka Fajmona. Pro třetí kapitolu mi užitečný zdroj poskytly publikace Davida Smitha, N.F.R. Craftse, N.W.C. Woodwarda a především statistické údaje z elektronického zdroje European Macroeconomics. Další elektronické zdroje – Margaret Thatcher foundation, Cato Institute a Adam Smith Institute mi byly důležitým pomocníkem po celou dobu psaní práce.

1. Nová pravice a fenomén „thatcherismus“

1.1. Nová pravice

Po druhé světové válce se směrem doleva orientovaly i mnohé západní vyspělé demokratické země a jejich političtí a intelektuální představitelé. Přesto se našla část jedinců, kteří v politice státních intervencí, znárodnování, plánování viděli obrovské nebezpečí do budoucna. Pro tyto jedince s pravicovými myšlenkami a postoji se vžilo označení „Nová pravice“.

„Nová pravice“ je označení pro ideje, myšlenky, plány a cíle různých politiků, vědců, myslitelů na počátku hlavně z oblasti západního světa. Novou pravici lze rozdělit na dvě základní větve:

-klasičtí liberální ekonomickou teorii – volný trh podle A. Smithe

-tradiční konservativní ekonomickou teorii – obhajoba práva a pořádku a morální disciplíny.

Z tohoto dělení vycházejí dvě skupiny Nové pravice – neokonservativci a neoliberalové.

Myšlenkové zázemí a základny Nové pravice ve Velké Británii tvořily instituce jako Institut of Economic Affairs, Adam Smith Institute, Centre for Policy Studies a další.

1.1.1. Neokonservatismus

Neokonservatismus vzniká jako jedna z reakcí na radikální hnutí z konce 60. let, další protestní hnutí a z důvodů státních zásahů do ekonomického života společnosti a jednotlivců.

Neokonservativci jsou obrovskými odpůrci komunismu, který pro ně znamená největšího nepřítele svobody a hodnot, na nichž jsou postaveny demokraticky řízené státy.

Neokonservativci v zájmu zachování pořádku podporují právo na soukromé vlastnictví, ale také posilování pravomocí bezpečnostních složek, přísnější tresty a např. obnovení trestu smrti. Ve Velké Británii se to i přes podporu Margaret Thatcherové nepodařilo.

Pro tuto skupinu je příznačné pořádání kampaní proti oslabování národních států a národní identity. Součástí neokonservativní politiky je snižování daní, tak aby docházelo ke stimulaci hospodářského růstu.

Podle neokonservativců je politika nejen spojena s morálkou. Politika sama je o morálce. Morálka vycházející z tisícileté židovsko-křesťanské tradice má za úkol kontrolovat chování jedinců ve společnosti a vtisknout jim tradiční středostavovské hodnoty, jako šetrnost, oddalování požitků, čestnost a loajalitu. Neokonservativní katolík Michael Novak přišel s ideou demokratického kapitalismu, podle níž je morálně kulturní svoboda (tím myslí práva

spojená s povinnostmi) jedním ze tří pilířů systému. Těmi dalšími jsou politická a ekonomická svoboda.¹

Právě v kladení důrazu na morálku a povinnosti se neokonservativci liší od libertariánů, pro které je svobodné rozhodování jednotlivce na prvním místě.

1.1.2. Neoliberalismus

Neoliberalismus znamená návrat od tehdejšího pojetí liberalismu - sblížujícího se se socialismem, ke klasickému liberalismu. Tato větev podporuje maximální osobní a ekonomické svobody jednotlivce a minimální úlohu státu v jejich životě. Myšlenky Adama Smithe opět nabývají svého pravého významu především v dílech ekonomů a myslitelů F. A. Hayeka a Milтона Friedmana. Byli to právě tyto dva významní ekonomové, kteří svou teorií dokázali ovlivnit praktickou hospodářskou politiku uplatňovanou Margaret Thatcherovou ve Velké Británii a také Ronaldem Reaganem v 80. letech ve Spojených státech amerických.

Nová pravice je tedy směsí ekonomického liberalismu a hodnotového a morálního konservatismu. Je pro ni charakteristická tržní ekonomika a soukromé vlastnictví, minimální míra přerozdělování a nízké daně, privatizace jako nástroj dosažení efektivnějšího fungování podniků a společností, silný stát v oblasti vnitřní a vnější ochrany a bezpečnosti, obrana tradičních hodnot a morálky, obrana zájmů národních států a v neposlední řadě silný aktivní boj proti komunismu.

Politika Margaret Thatcherové vychází z neokonservatismu i neoliberalismu.

1.2. Thatcherismus

Podle mého názoru „thatcherismus“ lze nejlépe vystihnout jako kombinaci konservatismu, liberalismu, monetarismu a privatizace.

V politickém a osobním smýšlení byla Margaret Thatcherová konservatistkou. V ekonomické oblasti byla liberálem věřícím, že bohatství národů, tak jak ho prezentoval a popsal Adam Smith ve své knize, vzniká v důsledku tvrdé práce a schopnosti jednotlivců se v životě prosadit. Z čistě finančního a hospodářského hlediska se ztotožňovala s monetarismem a důslednou kontrolou v oblasti veřejných výdajů.

Pro lepší pochopení samotného thatcherismu bych ráda v následujících kapitolách stručně popsala, co tyto jednotlivé „ismy“ znamenají, představují a z čeho vycházejí.

¹ RULF, J., Neokonzervatismus: mrtvý a vítězný, Dostupné na: <http://www.reflex.cz/Clanek495.html>, 1999

1.2.1. Konservatismus

Konservativní smýšlení popisuje intelektuální rozpoložení či charakterový typ, který v otázkách lidského údělu a existence miluje věci trvalé a pečuje o ně. V názorech na mnohé praktické záležitosti i na některé obecné principy se konservativci mohou čas od času rozcházet – ale jakmile jde o ničení prastarých a zavedených zvyklostí, vyvrácení základů občanského společenského řádu a redukci lidského snažení na výrobu materiálních statků a spotřeby, spojují lidé konservativního myšlení své síly v odpor.²

Prakticky to znamená, že pro konservativce jsou zdrojem vhodného občanského společenského řádu a pořádku především zvyklosti, konvence a právo. Konservativci se v politice hlásí k obecným principům, nikoliv však k nějakým fanatickým ideologickým dogmatům. Tyto principy vycházejí z dlouholetých prověřených zkušeností a tradičních hodnot – na tom, co je vžité. Konservativci kladou důraz na sociální dimenzi života člověka, obhajobu hierarchického uspořádání společenských institucí a stejně jako liberálové zastávají nedotknutelnost soukromého vlastnictví. Usilují o legitimování a dodržování hodnot, na nichž byla založena společnost – tj. rodina, náboženství, soužití ve společenství.³

Konservativcům bývá vyčítána zaujatost proti novému, proti návrhům na změny společenského uspořádání. Samotný konservatismus bývá kritizován jako ideologie třídního panství kvůli praxi zaručující, že ti, kteří mají právě moc, si ji také podrží nebo mají právo podržet.

1.2.2. Liberalismus

Liberalismus je druh individualismu, který je vhodný pro svobodnou společnost: považuje dospělé za dospělé, nechává je činit jejich vlastní rozhodnutí, i když se mohou mýlit, a věří, že najdou nejlepší způsob řešení pro svůj život.⁴

² Kirk, R., Konzervativní smýšlení. Praha: Občanský institut, 2000.

³ Konservatismus vznikl jako reakce na Velkou francouzskou revoluci. Termín byl poprvé použit v roce 1818 v názvu časopisu Le Conservateur F. R. de Chateaubriandem. Za zakladatele evropského konservatismu je ale považován britský státník E. Burke. V 19. století musel konservatismus ustoupit před doktrínami liberalismu, socialismu a nacionalismu, s nimiž zvítězila nová organizace společenských celků. V 50. – 70. letech 20. stol. se objevila nová vlna konservatismu zejména v USA (F. A. Hayek) a ve Velké Británii, ostře kritizující centralizaci a byrokratizaci moderních států a požadující návrat k ekonomickému liberalismu.

⁴ Boaz, D., Liberalismus v teorii a politice. Praha: Liberální institut, 2002.

Liberalismus je tedy různorodý a názorově široký ideový a politický směr zdůrazňující význam osobní svobody v ekonomických a politických záležitostech.⁵ Cílem liberalismu je svobodný rozvoj jednotlivců bez působení a existence racionálně neospravedlnitelných institucí. Tradiční politický liberalismus vystupuje proti absolutismu a politickým privilegiím, požaduje odluku církve od státu a zdůrazňuje lidská a občanská práva a svobody, která jsou odůvodněna hlavně soukromým vlastnictvím a vzděláním a zajištěna ústavní dělbou moci a parlamentní organizací právního státu svobodných a rovnoprávných občanů. V hospodářství prosazuje svobodnou tržní ekonomiku s konkurencí. Normativní nárok každého jedince na svobodný rozvoj a na rovné zajištění svobody postupně narážel na rozpor mezi politickými a ekonomickými idejemi tradičního liberalismu.

Reakcí na sociální otázku byl vznik sociálního liberalismu, jako příklad praktického uplatňování uvádím J. M. Keynese. Tento sociální liberalismus se vzdává soukromovlastnického individualismu a spojuje liberální ideje politické svobody a rovnosti s představou rovnosti sociální⁶. V tomto smyslu je liberalismus obecně považován zejm. v USA prakticky za socialistickou ideologii.

Odlišnou reakci představují neoliberalistické teorie, tzv. libertarianismus⁷. Jeho představitelé se vracejí k tradičnímu liberalismu a požadují omezení role státu, který chápou jako hrozbu pro soukromé svobody a rovnosti. Další reakcí je konservativní liberalismus, který přejímá důvody konservativní kritiky tradičního liberalismu, zdůrazňuje zakotvení liberálních hodnot ve struktuře mravnosti a požaduje mravní obrodu společnosti. Požadují návrat k laissez-faire.

⁵ Zdrojem tradičního liberalismu je racionalismus osvícenství a moderní přirozenoprávní pojetí společnosti. Filozofickým základem je představa samostatnosti jedince, osvobozeného (zde můžeme spatřovat rozdíl od konservatismu) od tradice, kterému jde o vlastní sebeuskutečnění.

⁶ Zejm. rovnost životních šancí.

⁷ Představitelé jsou opět M. Friedman a F. A. Hayek.

Souhlas či nesouhlas se zásahy státu do ekonomické a osobní svobody každého jednotlivce z pohledu jednotlivých ideologií znázorňuje nejlépe následující schéma.

		Zásahy státu: osobní svoboda jednotlivce	
		Ano	Ne
Zásahy státu: ekonomická svoboda jednotlivce	Ano	Fašisté Komunisté	Sociální demokraté
	Ne	Konservativci	Liberálové

1.2.3. Monetarismus

Monetarismus je ekonomický směr, který zkoumá účinky peněžních proměnných na průběh ekonomického procesu. Monetaristé kladou hlavní a rozhodující význam na množství peněz v oběhu. Zdůrazňují, že peněžní politika se má týkat především regulace množství peněz v ekonomice. Zkoumají nejen vliv množství peněz na výši nominálního produktu, nýbrž také vliv změny množství peněz na výrobu, zaměstnanost a výši cen. Podle monetaristů má množství peněz pouze krátkodobé a přechodné účinky na reálné národohospodářské veličiny. Jak již bylo výše zmíněno, peníze nejsou v krátkém období neutrální, a tudíž mohou ovlivňovat výši produktu. Avšak v dlouhém období jsou peníze neutrální – přírůstek nabídky peněz se odrazí pouze v cenové hladině – odtud vyplývá tvrzení, že inflace je jev čistě peněžní. Monetaristé vycházeli z kvantitativní teorie peněz a peněžního multiplikátoru.

Hlavními představiteli tohoto směru jsou Milton Friedman a K. Brunner.

1.2.4. Morální a etické základy thatcherismu

Cílem politiky Margaret Thatcherové bylo získání moci a její udržení v zájmu prosazování velmi konkrétní a přesně definované politiky odvozené z morální vize uspořádání britské společnosti. O její správnosti byla britská premiérka přesvědčena a nehodlala při jejím prosazování dělat kompromisy. Thatcheristická morální vize je směsí tradicionalismu,

vlastenectví a protestantské etiky. Základním východiskem je role jednotlivce ve společnosti, která je spojena se třemi základními kategoriemi: svobodou, odpovědností a příležitostmi. Za odpovědné je považováno takové chování, které je v souladu s tím, co se osvědčilo v minulosti.⁸ Thatcheristé nepovažují příjmovou nerovnost mezi lidmi za něco špatného. Příjmová nerovnost je logickým důsledkem reálného uplatnění svobody jednotlivce. Úspěch, zisk a bohatství nejsou ničím nemorálním. Součástí konservativní tradice je podpora podnikavosti a osobní zodpovědnosti. Thatcherismus můžeme definovat nejen jako vůli prosadit prostředky, ale především jako vůli prosadit cíle.⁹

1.2.5. Biografie a důležité životní mezníky Margaret Thatcherové

Považuji za důležité a přínosné napsat pár odstavců o životě a profesionální kariéře samotné Margaret Thatcherové.

„Nedosáhneš prosperity bez nabádání k šetrnosti. Neposílíš slabé oslabením silných. Nepomůžeš chudým zničením bohatých. Nevybuduješ pevnou jistotu na vypůjčených penězích. Nepomůžeš lidem, když pro ně budeš dělat to, co by si měli dělat sami“.

Abraham Lincoln (oblíbený citát Margaret Thatcherové)

Margaret Thatcherová, vl. jménem Margaret Hilda Robertsová, se narodila 13.října 1925 v Granthamu - malém anglickém městečku. Je nezbytné alespoň stručně zmínit pár faktů, které se týkají člověka, jenž určitě poznamenal život Margaret nejvíce – jejího otce. Obchodník Alfred Roberts byl ztělesněním hodnot, jež byly charakteristické pro provinciální Anglii – čestnost, odhodlání pracovat pro rodinu, soucit s méně úspěšnými ve světě a víra, že svět nikomu nic nedluží. Tyto zásady zanechaly hluboký a dlouhodobý vliv na myšlení jeho dcery. Podnikání bylo pro otce spíše zdrojem obživy – jeho zájem směřoval ke knihám, komunální politice a životu v metodistickém sboru, nikdy nebyl členem žádné politické strany. Matka nebývá v přímých i nepřímých pramenech příliš zmiňována – sehrála mnohem slabší roli než otec.

Silný moment, který si Margaret odnesla z dětství, z doby, kdy probíhala válka, byl soucit a pozitivní přístup k řešení židovské otázky. Žádný z britských premiérů po Churchillovi neměl

⁸ Odtud pramení úcta thatcherismu k tradici.

⁹ Fajmon, H., Margaret Thatcherová a její politika, Brno: Barrister&Principal, 2004.

tak kladný vztah plný sympatií k problémům Izraele.¹⁰ Margaret Thatcherová tak bývá považována za nejvíce prosionistického premiéra 20. století.

Margaret Thatcherovou lze charakterizovat jako chladnou osobnost s obrovskou dávkou sebeovládání – i to byl důsledek výchovy ze strany otce. Mezi její další typické vlastnosti se řadí schopnost poradit si v komplikované situaci, logické uvažování, konstruktivnost.

Ačkoliv měla od přírody umění řečnit a debatovat, ve škole nepatřila ke studijní elitě. Po vystudování chemie na Univerzitě v Oxfordu začala pracovat v chemickém průmyslu. Později nastoupila ke studiu práv, které ji umožnilo vstup do veřejného života.

V roce 1959 se stala členkou Dolní sněmovny za obvod Finchley. V Dolní sněmovně vystupovala Margaret Thatcherová jako profesionál a na vysoké filozofické úrovni dokázala dokládat svá tvrzení ověřenými fakty – vždy byla připravená a argumentačně velmi schopná. Jako stínová ministryně zastávala řadu resortů - ministryně paliv a energetiky, ministryně dopravy, ministryně školství. V roce 1961 vykonávala funkci parlamentního tajemníka na ministerstvu důchodového zabezpečení – zde se nejednalo o stínovou funkci.

Když v roce 1970 vyhráli konzervativci volby, stala se Margaret Thatcherová tentokrát opravdovou ministryní pro školství a vědu. Výsledkem jejího působení v tomto resortu bylo odstranění bezplatných mléčných svačín pro děti od 7-11 let, získání finančních prostředků pro obnovu základních škol, zvýšení délky povinné školní docházky aj. Za její největší úspěch v této funkci můžeme označit to, že poprvé v dějinách Velké Británie výdaje na školství převýšily výdaje na zbrojení.

V letech 1979-1990 zastávala Margaret Thatcherová svoji nejdůležitější funkci – funkci předsedkyně vlády a od roku 1975 byla předsedkyní Konzervativní strany. V roce 1992 se stává baronkou z Kestevenu.

1.2.6. Období 1975 – 1990

Období 1975-79

Po prohraných volbách se M. Thatcherová ocitla v opozici. Akutním problémem a strašákem tohoto období se opět stala inflace a růst životních nákladů v důsledku dramatického vzestupu cen ropy po ropném šoku z roku 1973.¹¹ Hospodářská krize dosáhla vrcholu v létě roku 1976.

¹⁰ Rovná, L., Premiérka jejího veličenstva. Praha: Nakladatelství evropského kulturního klubu, 1991.

¹¹ Inflace dosahovala až 26%.

V únoru 1975 byla M. Thatcherová zvolena novou předsedkyní Konservativní strany, kde vystřídala E. Heatha. Stál před ní hlavní úkol sjednotit stranu, dále pak omezit moc odborů, změnit důchodovou politiku, liberalizovat ceny a provést škrty ve veřejných výdajích.

Ráda bych také zdůraznila, že to byla paradoxně již vláda J. Callaghana, která v roce 1976 přistoupila k radikálním škrům ve veřejných výdajích. První kapitoly v dějinách „thatcherismu“ tak začala psát labouristická vláda.¹² Dalším obrovským problémem byla nezaměstnanost dosahující v té době 1,5 mil. lidí bez práce.

Volby 1979

Pro přelom roku 1978/79 se vžil pojem „zima nespokojenosti“, která byla doprovázena řadou stávek za zvýšení mezd. Margaret Thatcherová využila nepříznivé situace vlády labouristů a vyslovila jí nedůvěru. Konservativci se snažili o volební vítězství prostřednictvím svého manifestu, který obsahoval tyto hlavní body: kontrola inflace a moci odborových vztahů, obnovení osobní zainteresovanosti, podpora parlamentu a zákonnosti, udržení rodinného života, pomoci občanům, aby se stali vlastníky domů, zajištění lepšího vzdělání a zdravotnictví a posílení obranyschopnosti Británie.¹³

Při volební kampani vystupovala Margaret velmi sebevědomě. Pronášela stanoviska a cíle o politice strany, které předem nekonzultovala se stínovým kabinetem ani s poradci. Dávala jasně najevo, jak si představuje řídit a vést nejenom svou stranu, ale i celou Velkou Británii. Nejlépe to vystihuje její věta: „Jako premiérka nebudu ztrácet čas nějakými vnitřními diskusemi“. Tyto metody jí už ke škodě zůstaly až do její rezignace. Důležitou roli ve volbách také sehrála média. Po agresivní kampani nakonec konservativci vyhráli s 339 místy (v 650 členném parlamentu) a získali většinu.

Je také ironií osudu, že to byly odbory, které nejvíce ztratily za vlády M. Thatcherové, ale současně to byly odbory, které jí pomohly vyhrát volby.¹⁴

Volební období 1979-1982

Když konservativci v čele s novou premiérkou usedli do vlády, aniž by to většina široké i odborné veřejnosti tušila, začala se psát úplně nová éra v poválečné Británii.

Snahou nové premiérky se stalo vytvořit tým jí loajálních politiků a všechny přesvědčit, že je opravdovým a správným vůdcem. Její styl jí přinášel a doposud přináší jak velké příznivce,

¹² Rovná, L., Premiérka jejího veličenstva. Praha: Nakladatelství evropského kulturního klubu, 1991.

¹³ ROVNÁ, L., Kdo vládne Británii. 1. vyd. Praha: SLON, 2004.

¹⁴ Rovná, L., Premiérka jejího veličenstva. Praha: Nakladatelství evropského kulturního klubu, 1991.

tak zarputilé odpůrce, ale téměř nikdo k ní nezůstává lhostejný. Tehdy také vznikl výraz „One of Us“¹⁵

Nejvíce po zásahu a oživení volala britská ekonomika, jež také dominovala jako hlavní téma v předvolebním boji. Přes vžitou a tradičně vysokou loajalitu a kázeň v Konservativní straně, lze označit první vládní kabinet M. Thatcherové na počátku za nejvíce nejednotný a nesourodý v britských moderních dějinách. Hlavní úkol, který si nová premiérka předsevzala, bylo snížit inflaci – této redukci byla dána přednost dokonce i před reformou odborů a omezováním veřejných výdajů. Další cíle byly snižování daní, liberalizace na trhu práce, minimalizace státních zásahů. I když základní sazba daně z příjmu fyzických osob byla v roce 1979 snížena z 33 na 30 % a od daně bylo osvobozeno 1,3 mil. Britů, je nutno říci, že snížení přímých daní bylo v dalších letech kompenzováno zvýšením daní nepřímých. (např. daň z benzínu, tabáku, zvýšení DPH).

Obrovské problémy byly v hroutícím se nacionalizovaném britském průmyslu, jehož bankrot by doprovázely politické a sociální důsledky a další nepokoje. Ke zlomu po dvou kritických letech začalo docházet na konci roku 1981. Podařilo se snížit inflaci o více než 21% oproti roku 1979 a před volbami v roce 1983 inflace činila již jen 5 %. Dále také došlo ke zvýšení produktivity práce díky zavedení opatření podporujících podnikání. I přes tyto pozitivní výsledky nebyly průzkumy veřejného mínění v blížících se volbách zdaleka konzervativcům nakloněny.

Neúspěchem byla pořád obrovská nezaměstnanost, která převýšila magickou hranici 3 miliónů. Na povrch ale vyplula jiná důležitá mezinárodní událost, jež napomohla Margaret k druhému volebnímu vítězství a upevnila její pozice na mezinárodním poli – Falklandská válka.

Volby 1983

Byla to vlna vlastenectví, kterou dokázala premiérka svým neústupným postojem vůči Argentině vzbudit u svých spoluobčanů a která ji dovedla ke druhému volebnímu vítězství. Tento mezinárodní konflikt dokázal zastínit vrcholící problémy a ekonomické obtíže na domácí scéně. Voliči ve Velké Británii se ve velké míře rozhodují, jaké politické straně dají svůj hlas, podle současné ekonomické situace na domácí půdě, a ta nebyla moc příznivá. Pokles libry byl způsoben snížením cen ropy vytěžené v Severním moři. Průmyslová produkce také nedosahovala požadovaných čísel a nezaměstnanost se vyšplhala na

¹⁵ Tak premiérka označovala ty, kteří s ní sympatizovali a podporovali ji. Naopak její odpůrci ve straně bývají označováni za tzv. „wet“ – mokré.

neuvěřitelných tři a čtvrt miliónu. I přes tato fakta šance konservativců na vítězství byly slibné, protože hlavním sporným bodem se tentokrát nestala obrovská nezaměstnanost, ale překvapivě prioritu získala otázka obrany a národní bezpečnosti.

Opoziční labouristé vytáhli do předvolebního klání především s návrhem pomoci a podpory existujícím nacionalizovaným podnikům, s navrácením již privatizovaných podniků do rukou státu. Prezentovali nekompromisní požadavek na vystoupení Velké Británie z Evropského společenství, odzbrojení a odstranění jaderných zbraní a základen, což se nakonec stalo jedním z důvodů snížení jejich popularity a neúspěchu ve volbách.

Volební vítězství konservativců v roce 1983 bylo drtivou porážkou labouristů a znamenalo pro Konservativní stranu získání 397 křesel v Dolní sněmovně. M. Thatcherová se díky tomuto volebnímu úspěchu stala nejsilnější konservativní premiérkou za posledních sto let.

Volební období 1983 – 1987

Druhé volební období bylo poznamenáno mnoha výhrami, ale i neúspěchy.

Pozdvižení způsobilo jednání amerického prezidenta Ronalda Reagana, který nařídil v roce 1983 vojensky obsadit ostrůvek Grenadu, jednoho z členů Commonwealthu. Invaze byla důsledkem povstání militantní levicové skupiny, která za kubánské pomoci zavraždila ministerského předsedu M. Bishopa a dosadila zde svůj režim. K invazi vyzval prezident Reagan i Velkou Británii, jež účast odmítla a vyjádřila nesouhlas s tímto konáním. Američtí vojáci ostrov opustili, jakmile došlo na Grenadě ke stabilizaci situace.

Největší starost premiérce působil prezident Národního svazu horníků Artur Scargill¹⁶, který vyhlásil vládě otevřenou válku a praktikoval ji na hornické stávce v letech 1984 - 1985.

M. Thatcherová se samozřejmě snažila stávky využít ve svůj prospěch a v očích veřejnosti prezentovala A. Scargilla jako nepřítele zevnitř, nepřítele demokratických principů. Používané násilí a samotná nedemokratická podstata tohoto jednání způsobily, že nemohl být podporován ze strany labouristů. Místo rozštěpení konservativní vlády se mu podařilo rozdělit nejen odbory, ale právě svou Labouristickou stranu. Vítězství nad nepřítelem zevnitř a rozsáhlá privatizace¹⁷ se staly klíčovými událostmi domácího dění druhého volebního období. Dramatický okamžik, který posílil sympatie vlády, se udál na podzim roku 1984 na konferenci Konservativní strany, kde byl na premiérku a členy kabinetu neúspěšně spáchán atentát Irskou republikánskou armádou.

¹⁶ A. Scargill patřil v dělnickém hnutí k zástupcům radikálního komunistického ?.

¹⁷ S nárůstem počtu majitelů akcií, jenž v pol. 80 let převýšil počet členů odborů, docházelo k přesunu voličů směrem k Konservativní straně.

Nejvýznamnější rys zahraniční politiky v tomto období představoval „nový vztah k Sovětskému Svazu“ v čele s Michailem Gorbačovem. Jak M. Thatcherová, tak M. Gorbačov si uvědomovali hrůzu válečného konfliktu a nutnost mu zabránit prostřednictvím rozhovorů o odzbrojení.

Volby 1987

Předvolební signály, které byly vrženy směrem k premiérce, naznačovaly, že právě její osoba by mohla prohrát konservativcům volby. Společnost, která se měla starat o dobré image, ale dokázala premiérku prezentovat jako jedinou možnou volbu pro budoucnost Velké Británie. Na její straně stála většina tisku, ale ne televize. Důležitým faktorem bylo i projednávání nového státního rozpočtu, kdy došlo ke snížení daně z příjmu fyzických osob na 27% a daň z alkoholu a cigaret, u níž se předpokládalo zvýšení, zůstala na stejné úrovni (zajisté se jednalo o krok velmi populistický). Volební kampaň byla poznamenána zahraniční cestou premiérky k tehdejšímu oblíbenci západní Evropy Michaelu Gorbačovovi do Moskvy. Byla to i názorová odlišnost v otázce obranné politiky mezi labouristy a konservativci, která dokázala přesunout voličské hlasy směrem k vládnoucí straně.

Margaret Thatcherové se poprvé v poválečné historii Velké Británie podařilo obhájit premiérský úřad na třetí volební období a ještě s nadpoloviční většinou křesel.

Volební období 1987 - 1990

Volby v roce 1987 poukázaly na vytvoření nové voličské základny toryů z řad dělnické třídy.¹⁸ Problémem se opět stala zvyšující se inflace a úroková míra, která zatěžovala právě zadlužené nové vlastníky soukromých domů. Další snaha pokračovat v privatizaci narazila na odpor veřejnosti, stejně jako nahrazení Státní zdravotnické služby soukromou lékařskou praxí. Británie se tak stala místem sociálních nepokojů, při kterých musela zasahovat policie. Nejproblematictější krokem bylo zavedení tzv. daně z hlavy, která měla podporovat místní správní instituce. Toto opatření narazilo opět na tvrdý odpor veřejnosti, stejně jako plán vlády na reformu školního a vysokoškolského vzdělání. Existovala zde i únava voličů ze stále stejné osobnosti v čele. Popularita premiérky i z těchto důvodů nebyla mezi voliči ke konci 90. let veliká. I přes svůj nesouhlasný postoj k probíhajícímu evropskému integračnímu procesu premiérka podpořila Jednotný vnitřní trh, který ale neměl vést k vytvoření jednoho superstátu. Přelom roku 1989 a 1990 byl poznamenán sporem uvnitř samotné strany toryů a z vlády začali odcházet i její nejvěrnější příznivci.

¹⁸ Konservativce volilo 36% dělnictva. Tento trend je spojen s již s výše zmiňovaným nárůstem počtu vlastníků domů a akcionářů.

Co se týkalo postoje M. Thatcherové ke sjednocovacímu procesu Německa, pohlížela na něj s nedůvěrou. Nelíbila se jí představa silného sjednoceného Německa uprostřed Evropy. Možná zde sehrál úlohu i fakt, že Německo, které sice vyšlo z války jako poražený stát, dokázalo předejnat v hospodářství a tempu růstu ekonomiky Velkou Británii.

Ale opět shoda náhod odvrátila pozornost domácího obyvatelstva daleko za hranice Spojeného království – na Blízký Východ. V době, kdy v srpnu 1990 vpadla irácká vojska do Kuvajtu, byla premiérka právě na návštěvě v USA, kde společně s R. Reaganem odsoudili iráckou agresi a vyslali do země svá vojska.

K posledním zahraničním cestám před chystanými volbami patřila návštěva nově obnovených demokracií v Evropě. Popularita Margaret Thatcherové v těchto zemích o mnoho převyšovala tu domácí.¹⁹

Situace doma se ale pořád zhoršovala, inflace narůstala a platební deficit se prohluboval. V září roku 1990 Británie po mnohaletém odmítání do EMS přeci jen vstoupila, premiérka se o měsíc později na setkání Evropské rady jako jediná postavila proti vytvoření Evropské centrální banky a jednotné evropské měny. Průzkumy veřejného mínění vykazovaly příznivější výsledky pro labouristy a realitou se stalo, že toryové nezvítězí ve volbách, pokud se nebudou snažit více se přiblížit Evropě, k čemuž by v čele s M. Thatcherovou asi nikdy nedošlo. Stále častěji vyvstávala otázka, co ještě nového může M. Thatcherová zemi přinést. Nová volba vůdce Konservativní strany byla stanovena na listopad 1990, a zatímco premiérka se účastnila shromáždění KBSE, proběhlo první kolo, ve kterém jí chyběly dva hlasy k vítězství, tzn. nutnost zúčastnit se dalšího klání. O dva dny později se premiérka rozhodla svoji kandidaturu odvolat.

2. Ideové zdroje thatcherismu

"Jsme to, co si myslíme. Vše z toho, co jsme, vzniká s našimi myšlenkami. Myšlenkami tvoříme svět."

Buddha

Ideové zdroje thatcherismu vycházejí ze všech výše vyjmenovaných a popsanych „ismů“ v kapitole 1. V této části práce se zaměřuji na výčet nejdůležitějších ekonomů a myslitelů a

¹⁹ S obrovským nadšením byla vítána v Československu v září 1990 a stejně tak v roce 1999 v České republice při příležitosti odhalení sochy W.Churchilla na náměstí W.CH. před VŠE v Praze. M. T. ve své knize „Umění vládnout“ vyzdvihuje právě Prahu jako nejkrásnější město, které kdy navštívila.

popis jejich přesvědčení, idejí a postojů, které ovlivnily hospodářskou politiku „Nové pravice“ a tím politiku samotné Margaret Thatcherové.

2.1. Fridrich August Hayek

„Potřebujeme odvážné myslitele, kteří nepodlehnou moci a vlivu lákavého pochlebování a jsou připraveni bojovat o ideál, i když vyhlídka na brzký úspěch je ještě velmi malá.

Friedrich August von Hayek

Fridrich August von Hayek je hlavním představitelem mladší generace tzv. Rakouské školy a významným obhájcem liberalismu.

F. A. Hayek se narodil 8. května 1899 ve Vídni v intelektuální rodině. V roce 1921 získal titul doktora práv a roku 1923 doktorát z politických věd. Jako student navštívil USA, i když se zpočátku moc nezdálo, že by zdejší ekonomika svobodného podnikání měla nějaký zásadní vliv na mírně fabiánsko-socialistické názory²⁰, které v té době zastával. Na toto období vzpomíná s pocitem, že mu tato umírněná forma socialismu přinesla užitek z dlouhodobého hlediska, protože se k základním principům svobodné společnosti musel přepracovat vlastním úsilím a studiem. Jedním z jeho průvodců byl ekonom „rakouské školy“ Ludwig von Mises. F. A. Hayek se stal viceprezidentem Rakouského institutu pro ekonomický výzkum a mezi roky 1929 – 1931 přednášel ekonomii na Vídeňské univerzitě. Toto období se pro něj stává zásadním, dochází zde k odklonu od jeho fabiánských názorů. Začíná se setkávat s významnými a uznávanými ekonomy té doby – také s Johnem Maynardem Keynesem a sám se stává uznávanou kapacitou.

V roce 1931 je jmenován profesorem ekonomických věd a statistiky na Londýnské univerzitě a hodnoty, které poznal ve VB, na něj zapůsobily tak, že v roce 1938 přijal britské občanství.²¹ Ač Hayek Keynesova díla kritizoval, byli přáteli. V letech 1950 – 62 působil F. A. Hayek na Univerzitě v Chicagu. V roce 1957 se stal zakladatelem a duchovním otcem Institutu of Economic Affairs, který byl jednou ze základů britské Nové pravice. V Adam Smith Institute založeném v roce 1977 se stal předsedou poradní komise.

²⁰ Fabianismus je učení vzniklé ve Velké Británii, které chtělo dosáhnout společenského vlastnictví prostředků nikoliv cestou revoluce jako marxismus, nýbrž cestou postupných reforem. K předním osobnostem fabiánského socialismu patřili manželé S. a B. Webbovi, G. B. Shaw aj. Fabiánská společnost byla v Anglii založena roku 1883 intelektuály a představiteli maloburžoazie. Součástí Labouristické strany se stala od roku 1900. Labouristická strana se dodnes hlásí k cílům fabianismu, který silně ovlivnil britské soc. zákonodárství.

²¹ Stalo se tak jen několik týdnů před invazí německých vojsk do jeho rodného Rakouska.

Po třech desítkách nejtvůřivějších roků v anglicky mluvícím světě přijal Hayek roku 1962 místo profesora hospodářské politiky na Freiburské univerzitě. V roce 1974 získal Nobelovu cenu za ekonomii, která byla pozoruhodným úspěchem pro člověka, který se domníval, že varování před intelektuálním směřováním k socialismu bude tak nepopulární, že mu uzavře cestu k poctám udělovaným Švédskou královskou akademií věd.

Hayekovo dílo je velmi rozsáhlé. V době, kdy mu byla udělena Nobelova cena, napsal nebo zredigoval přes 25 knih o ekonomické teorii, politické a právní filozofii, dějinách myšlení a dokonce o psychologii. Dále byl v té době autorem desítky prací menšího rozsahu a více než 130 článků.

Ve 20. a 30. letech se ve svých pracích zabýval socialistickým hospodářstvím a dokázal, že toto hospodářství ze své samotné podstaty není schopno racionálně a efektivně alokovat ekonomické zdroje, neboť tato alokace je možná jen při tržních cenách zboží a výrobních faktorů.

Jeho rané práce byly z oblasti čisté ekonomické teorie. Pro pochopení ekonomického cyklu a inflace je klíčový základní argument – kolísání množství peněz a úvěrů v ekonomice. F.A. Hayek psal v čase zlatého standardu, kdy vlády nemohly tak jednoduše vpouštět do ekonomiky nové peníze, ale v poválečném období nabyly Hayekovi práce nového významu. Oproti zjednodušenému monetaristickému hledisku, podle kterého zvýšení peněžní poptávky vede ke stejnému zvýšení celkové cenové hladiny, F. A. Hayek a jeho následovníci poukázali, že každá inflace vlastně vede k narušení normálního chodu ekonomiky, ke koncentraci výrobních zdrojů v oblasti, kde by neměly být. Tím je také možné zdůvodnit vysokou nezaměstnanost, která musí po potlačení inflace nevyhnutelně nastat.

Z obavy před sílícími socialistickými utopistickými myšlenkami v době druhé světové války vydal knihu „Cesta do otroctví“, která vyvolala obrovský ohlas jak v samotné Velké Británii, tak např. v USA. Zdrcující kritiku socialismu jako špatného systému po stránce ekonomické, politické, právní i společenské popsal právě v této zásadní knize z roku 1944. Hayek poukazoval na to, že i sebemenší koketování se socialistickými myšlenkami povede při jejich důsledné realizaci ke katastrofě.

F. A. Hayek se ve svých dílech také snažil vysvětlit podstatu liberální společnosti a chyby tzv. „kolektivismu“.²² F. A. Hayek je vedle uznávaného ekonoma označován také za kontroverzního sociálního teoretika.

Lze konstatovat, že krátkodobě je možné, že lidé mohou zatoužit po návratu do starých dob, které se navzdory všemu zlu a nedostatkům vyznačovaly jakousi stabilitou a předvídatelností. Dnes už dokážeme pochopit, co se může stát, když se plánovači pokoušejí změnit lidskou podstatu. F. A. Hayek nám vysvětlil, proč tomu tak je. Byl to právě on, který ukázal, že společnost nemusí být „plánována“, aby mohlo být dosaženo uspořádaného a demokratického systému. Vysvětlil a popsal, jak „neviditelná ruka trhu“ Adama Smithe funguje v praxi a vytváří tak ze zdánlivě chaotické a sobecké činnosti jednotlivců uspořádaný a všeobecně prospěšný výsledek. F. A. Hayek položil základy pevné intelektuálně svobodné společnosti.

F. A. Hayek prokázal, že centrální plánování je v konečném důsledku neslučitelné se svobodou jednotlivce. Klasický liberalismus díky novým intelektuálním impulsům začal obnovovat svoji sílu a přitahovat pozornost dalších odborníků i široké veřejnosti.

Před názory F. A. Hayeka existoval jakýsi kompromis v tržní ekonomice, resp. smíšené ekonomice s plánováním. Výstižně to prezentoval další slavný ekonom z Rakouska – Joseph Schumpeter. Ten sice se socialismem nesouhlasil, ale tvrdil, že pohyb směrem k socialismu je věc nevyhnutelná. Socialismus pojímal jako postupný přechod pravomocí rozhodovat o ekonomických záležitostech ze sféry soukromé do sféry veřejné. Tento vývoj hodnotil realisticky, neboť až do jeho smrti svět opravdu směřoval doleva k socialismu. Ale mýlil se, když tento přechod k socialismu považoval za nevyhnutelný a konečný. Naprosto ukázkově to můžeme demonstrovat na příkladu politiky Margaret Thatcherové. Prioritou její politiky se stal jev naprosto opačný – znárodňování a plánování, jev nazývaný „privatizace“.

²² V politických a hospodářských vědách platí zásada, že společenství má přednost před jednotlivcem. Má různé historické formy a projevy, většinou nedemokratické. Typický pro archaická, orientální a komunistická společenství.

2.2. Monetaristická kontrarevoluce – Milton Friedman

Nejméně zodpovědně utracené peníze jsou ty, které jeden vydělá a někdo druhý utratí za někoho třetího.“

Milton Friedman

V polovině minulého století na Chicagské univerzitě v USA začala vznikat škola, jejímž předmětem zájmu byl trh peněz. Se svou předválečnou předchůdkyní byla spojena některými společnými východisky a ekonomickým liberalismem. Zakladatelem a hlavním představitelem se stal Milton Friedman – stoupenec důsledného liberalismu. Milton Friedman se narodil v roce 1912 ve Spojených státech amerických, kam emigrovala jeho rodina ze Zakarpatské Ukrajiny. Po Velké hospodářské krizi začal v roce 1932 studovat ekonomii na univerzitě v Chicagu. V průběhu druhé světové války pracoval na ministerstvu financí a poté jako statistik na Columbijské univerzitě. Po válce se stává řádným profesorem na Chicagské univerzitě. Milton Friedman napsal celou řadu knih. Jeho práce a výzkumy byly v roce 1976 oceněny Nobelovou cenou za ekonomii.

Nový myšlenkový proud v 60. letech získává označení monetarismus, ale přední místo si vydobyl až koncem let sedmdesátých a na počátku osmdesátých. Zastánci monetarismu jsou kritici a odpůrci keynesiánské politiky.

Jelikož se pro nástup keynesovství ve 30. letech používá označení „keynesovská revoluce“, mluví se o monetarismu jako o „monetaristické kontrarevoluci“ namířené právě proti keynesovství.²³

Podle Milтона Friedmana je tržní systém systémem v zásadě vnitřně stabilním a je neustále schopen obnovovat svou rovnováhu, která je přirozeným výsledkem působení tržních sil. Vyskytnou-li se problémy, např. ve formě inflace, není to důsledek vnitřní nestability, ale vnějších zásahů - monetárních šoků prováděných prostřednictvím centrální banky, když nezodpovědně mění množství peněz v oběhu. Tyto krize nemají tedy původ v investičních náladách, ale na trhu peněz. Pro dobře fungující ekonomiku je proto nutné stabilizovat hlavně peněžní emisi.²⁴

²³ Holman, R., Vývoj ekonomického myšlení, Praha: Liberální institut, 2003.

²⁴ Milton Friedman tak např. vysvětluje hospodářskou depresi 30. let, nikoliv kolapsem přehnaného investičního optimismu, ale bankrotem peněžně-úvěrového systému.

Co se týká metodologických východisek Milтона Friedmana, mělo na něj veliký vliv dílo Karla Poppera²⁵ a jeho neopozitivistická filozofie.

Milton Friedman patří v současné době mezi přední a nejvýznamnější osobnosti ekonomické teorie, představoval a představuje vzor pro všechny liberálně smýšlející lidi – tedy i pro Margaret Thatcherovou.

2.3. Enoch Powell a sir Keith - Joseph

Sir Keith – Joseph se jako jeden z mála britských poválečných politiků soustředil nejenom na praktickou politiku, ale také na její ideové a intelektuální zázemí. Po volební porážce Konservativní strany vystoupil v roce 1974 s otevřenou kritikou Heathovy vlády a politiky, přestože byl v jeho předchozím kabinetu ministrem zdravotnictví a sociálních služeb. Konec jeho slibné politické kariéry a konec nadějí na post předsedy Konservativní strany znamenal rok 1974, kdy vystoupil s projevem, který obsahoval rasistické a protiimigrační prvky. V tom samém roce založil společně s Margaret Thatcherovou Centrum pro politická studia, které se stalo zázemím Nové pravice. Ředitelem byl jmenován Alfred Sherman – pozdější tvůrce projevů Margaret Thatcherové.

Díky podpoře sira Keitha - Josepha se v roce 1975 Margaret Thatcherová dostala do čela Konservativní strany. Sir Keith – Joseph měl významný vliv na konečnou podobu volebního programu Konservativní strany z roku 1979. Ve vládě Margaret Thatcherové zastával funkci ministra průmyslu a školství. Později se stal členem Sněmovny lordů.

Sir Keith – Joseph byl velkým zastáncem monetaristických nástrojů řízení ekonomiky a k jejich podpoře přesvědčil i Margaret Thatcherovou. Patřil mezi hlavní tvůrce politiky a myšlenek Margaret Thatcherové, toho, co později vešlo do dějin jako thatcherismus.

Enoch Powell se řadil mezi největší kritiky a odpůrce keynesiánského přístupu řízení hospodářství a konsensu ve Velké Británii. Už jako náměstek ministra financí konservativní vlády na konci 50. let požadoval disciplínu ve veřejných financích a měnové oblasti. V 60. letech se ještě více zviditelnil svými názory na rostoucí míru imigrantů do Velké Británie, které mu přinesly nemalou podporu ze strany veřejnosti. Během celé své kariéry zastával Enoch Powell kontroverzní postoje, při jejichž obhajování byl argumentačně i řečnický velmi přesvědčivý.

²⁵ Karl Popper byl významným rakouským filozofem, který po druhé světové válce žil v Londýně. Podle Poppera nelze pravdivost vědecké teorie dokazovat, nýbrž pouze empiricky testovat. Jakmile se objeví empirický fakt, který je v rozporu s danou teorií, je třeba se této teorie vzdát.

Enoch Powell byl velký obhájce svobodného trhu a tržních principů, ale také zastánce silného státu v oblasti ochrany národních zájmů. Velmi ovlivnil myšlení Margaret Thatcherové a bývá považován za jejího ideového předchůdce.

3. Praktická hospodářská politika

Konservativní revoluce“ 80. let 20. století byla připravena nejprve na půdě společenských věd, zejména ekonomie. Otázka, zda hospodářská politika a ekonomické aktivity mají být řízeny a koordinovány jednou centrální autoritou, nebo Smithovou „neviditelnou rukou trhu“, byla ve Velké Británii vyřešena.

V 70. letech 20. století na Západě převažovaly státy tzv. blahobytu se smíšenou ekonomikou. Tyto ekonomiky byly vystaveny zkoušce fungování a efektivity způsobenou ropnými krizemi v 70. letech. Některé menší země (Nový Zéland, Chile, Izrael) začaly pro svou hospodářskou politiku využívat nástroje monetaristů. Tyto nástroje se projeví většinou pozitivně.

Velká Británie se stala první velkou zemí Západu, která se vzdala keynesiánství a začala uplatňovat monetarismus s velkou razancí a rozhodností. Stalo se tak po nástupu Margaret Thatcherové do čela vlády. Překvapení bylo na mnoha stranách, protože v předvolebním programu Konservativní strany z roku 1979 se o tak zásadních změnách neuvažovalo.

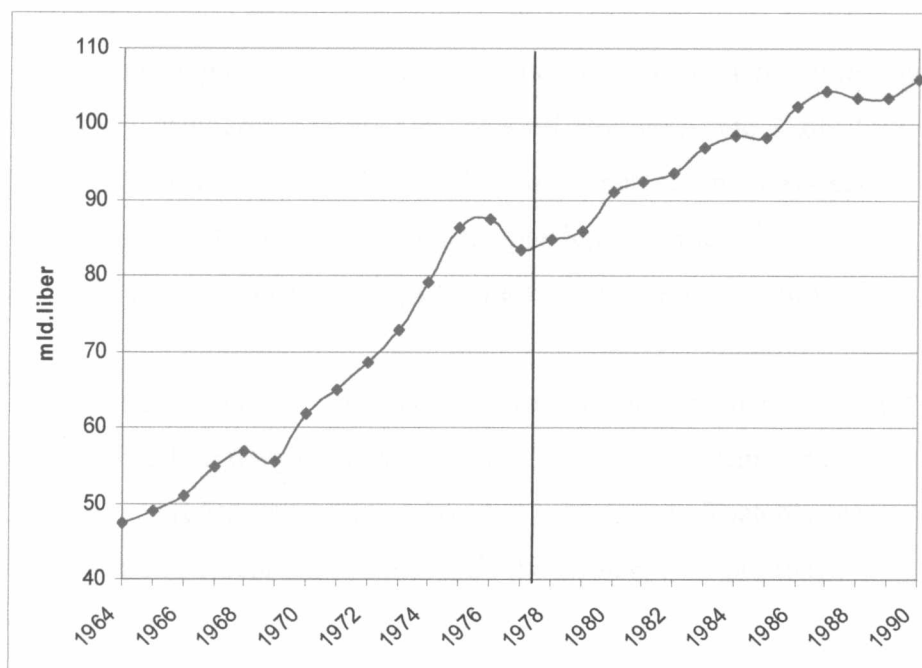
Největším přínos Margaret Thatcherové v oblasti hospodářské politiky lze nejlépe demonstrovat na dnes již celosvětově rozšířeném a známém pojmu „privatizace“. Do té doby se jednalo o jev velmi málo známý. Prioritou hospodářské politiky se tedy stala „privatizace a trh“. Nové místo po keynesiánské politice zaujal fenomén nazývaný se monetarismus.

Problémy, s nimiž se musela premiérka již od počátku potýkat, byly vysoká a stále rostoucí nezaměstnanost, obrovská (spirálová) inflace, nízký ekonomický růst (měřen tempem růstu HDP), neefektivně fungující státní sektor, silné odbory a s tím související nepružný pracovní trh.

V první fázi se změny a reformy dotkly rozpočtového hospodaření Británie, kde došlo k rychlému snižování veřejných výdajů a veřejného dluhu. Tyto kroky vyvolaly zděšení mezi desítkami předních britských ekonomů, kteří neváhali napsat premiérce otevřený dopis kritizující její hospodářskou politiku. Ale ani to ji od jejích záměrů neodradilo.

V následujícím grafu je na první pohled jasně vidět, že veřejné, resp. vládní výdaje se od šedesátých let zvyšovaly obrovskou rychlostí. Nebezpečná je nejenom jejich absolutní výše, ale právě razance tempa růstu. S nástupem Margaret Thatcherové se tento trend výrazně zvrátil ve prospěch zdravých veřejných financí.

Graf 1 – vládní výdaje v mld. liber v absolutní výši v období 1964 - 1990

Zdroj: Statistická data z EUROPEAN MACROECONOMICS, [online]

Druhým krokem reformy se stala privatizace státního sektoru v britském hospodářství. Privatizace byla jedním z pilířů volebního programu Konservativní strany v roce 1983. Vládě se díky příjmům z privatizace podařilo zlikvidovat veřejný dluh, nově zprivatizované společnosti si na trhu vedly lépe než v době, kdy byly vlastněny státem. Nový růst ekonomiky byl vedle privatizace také umožněn zvýšením těžby ropy v Severním moři.

I přes pozitivní výsledky se privatizace setkala s poměrně masivním odporem zájmových skupin a opozice a z toho vyplynula více než rok trvající stávková akce Národní hornické unie vedená A. Scargillem (1984-1985).

3.1. Ekonomický program Margaret Thatcherové

Ekonomický program lze rozdělit do dvou částí, na část makroekonomickou a mikroekonomickou. Nová hospodářská politika premiérky vycházela z pohledu makroekonomického z monetarismu, z mikroekonomického z ekonomie strany nabídky.

Ekonomie strany nabídky jako nová škola se zformovala v 70. letech v USA. Kritizovala dosavadní nadměrný zájem ekonomů o poptávkovou stranu ekonomiky – z které vycházel John Maynard Keynes a jeho keynesiánská ekonomika. Naopak se soustředila na stranu nabídky, na to, jak se optimálně alokují výrobní zdroje. Podle názoru ekonomů strany nabídky pro růst národního bohatství jsou důležité a rozhodující individuální ekonomické motivace, tj. motivace k práci, ke spoření, k investování. Ekonomové strany nabídky věří, že problémy v ekonomice, jako zpomalení ekonomického růstu, inflace, nezaměstnanost, nejsou důsledkem nedostatečné poptávky, nýbrž nedostatečnou motivací na straně nabídky, která může být způsobena nadměrným zdaněním. Někteří stoupenci této školy byli přesvědčeni, řečeno zjednodušeně, že různé snížení daňových sazeb nebude mít v konečném důsledku za následek snížení příjmů státního rozpočtu, ale naopak jejich zvýšení.

Mikroekonomická část si kladla za cíl zlepšit nabídkovou stranu ekonomiky.

Makroekonomická část je charakterizována v „Střednědobé finanční strategii“ tzv. MTFS (Medium term financial strategy).²⁶ Hlavní body a cíle této strategie vycházely z neutěšené ekonomické situace předchozí vlády labouristů. Margaret Thatcherová zdělila po J. Callaghanovi ekonomiku v nepříznivé situaci jak ekonomicky, tak politicky.

Podstatné problémy, se kterými se musela potýkat:

- inflace
- nezaměstnanost
- silné odbory
- nízké tempo růstu HDP
- byrokratický a neefektivní státní a veřejný sektor
- špatný systém sociální péče a školství
- ztráta mezinárodního vlivu a prestiže.

²⁶ MTFS je zveřejňována již od roku 1980 jako ukázka chystané hospodářské politiky s uvedením hlavních cílů a nástrojů. Hlavní cíl byl stanoven: snížit inflaci.

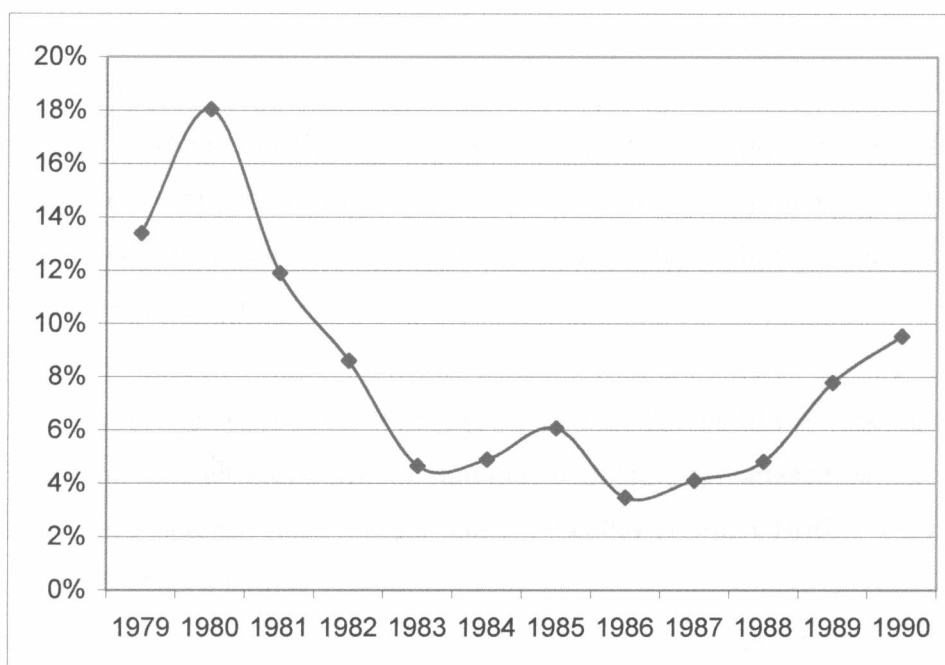
Původně bylo množství peněz v oběhu kontrolováno prostřednictvím sledování měnových agregátů (M3) tj. bankovky, mince v oběhu, úročená a neúročená vkladová depozita, termínované vklady a bankovní certifikáty. S postupnou liberalizací trhů, které doznaly boom v 70. letech, a také v souvislosti s rozvojem nebankovních institucí (proudily přes ně nekontrolovatelné peníze) ztrácely vlády přehled o množství peněz v oběhu prostřednictvím sledovaných měnových agregátů. Ve Velké Británii se z tohoto důvodu začalo se sledováním nominálního HDP, směnného kurzu a úrokových sazeb jako indikátorů měnového vývoje. Další cíl MTFS byl reálné snížení veřejných výdajů a snížení rozpočtových deficitů, v neposlední řadě také vyrovnaný rozpočet.

Hlavní cíle na základě MTFS tedy byly privatizace, snížení vlivu odborů, daňové reformy, deregulace mezd a cen. Dochází ke změně úhlu pohledu na to, jaké nástroje mají být k dosažení předsevzatých cílů používány. Předchozí vlády používaly zejména makroekonomická opatření (fiskální a monetární politiku) ke zvyšování hospodářského růstu a mikroekonomické nástroje (cenovou a důchodovou politiku) k potlačení inflace. Premiérka viděla hlavní cíl měnové politiky v udržení nízké inflace.

Zatímco dosavadní vlády se domnívaly, že nízká inflace a vysoký hospodářský růst jsou dva vzájemně se vylučující jevy a cíle, nově zvolená konservativní vláda a hlavně premiérka považovaly nízkou inflaci jako výchozí a důležitou podmínku růstu tempa HDP v budoucnu.

V prvních letech vládnutí byla priorita stanovena v makroekonomické oblasti – hlavně potlačit rostoucí inflaci.

Graf 2 – vývoj inflace ve Velké Británii v letech 1979 - 1990

Zdroj: Statistická data z EUROPEAN MACROECONOMICS, [online]

Fiskální politika premiérky spočívala především v již tolik zmiňované snížení inflace prostřednictvím důkladné kontroly množství peněz v oběhu a v snížení daňového zatížení v soukromém sektoru.

3.1.1. Privatizace a daně

Privatizace

Ve Velké Británii v 70. letech existoval vysoký podíl státních podniků. Problémem velké části těchto společností bylo, že byly neefektivní a často byla jejich existence udržována uměle prostřednictvím různých dotací a finančních injekcí. Bylo tedy nutné změnit jejich hospodaření a jako cesta byla zvolena privatizace.

Cílem privatizace bylo zlepšení ekonomické stránky podniků – zavedení efektivního, motivujícího a výkonnějšího fungování. Existovaly však také další důvody k převedení do soukromého vlastnictví, a to snížení vlivu moci odborářských organizací ve státním sektoru a zmenšení role státu a také získání finančních prostředků do státního rozpočtu.

Privatizace se netýkala jen státních podniků, ale zasáhla mnoho dalších ekonomických oblastí. Nejprve se dotkla obecných bytů a jejich nájemníků, poté byl uskutečněn prodej některých státem poskytovaných aktivit soukromým dodavatelům. V neposlední řadě se jednalo o prodej akcií zprivatizovaných státních podniků a státem vlastněných akcií soukromému sektoru.

Většina podniků, které prošly tímto procesem, začala prosperovat a stala se konkurenceschopná. Vznikla nová vrstva akcionářů mezi obyvatelstvem (tzv. lidový kapitalismus). Prodej obecních domů a bytů byl možný díky dobře zvolené politice vlády v oblasti hypotekárních úvěrů.

Privatizace byla spuštěna již v roce 1979 prodejem státního podílu ve společnosti British Petrol. Od poloviny 80. let tvořil příjem státního rozpočtu z privatizace okolo 5 mld. liber ročně. Mezi největší operace patřil prodej nadpolovičního podílu v British Telecom, prodej všech akcií v British Gas a British Petrol.

Je potřeba zdůraznit, že příjmy byly hezkým zpestřením státního rozpočtu, nikdy však netvořily klíčovou položku na příjmové straně (nikdy nepřekročily 2% HDP).

Daňová politika

Margaret Thatcherová a její přítel americký prezident Ronald Reagan s nadsázkou používali pro popis hospodářské politiky **socialistů** následující charakteristiku:

- Co se hýbe, je třeba zdanit.
- Když se to ještě hýbe, je třeba to zregulovat.
- Když se to přestane hýbat, začneme to dotovat.

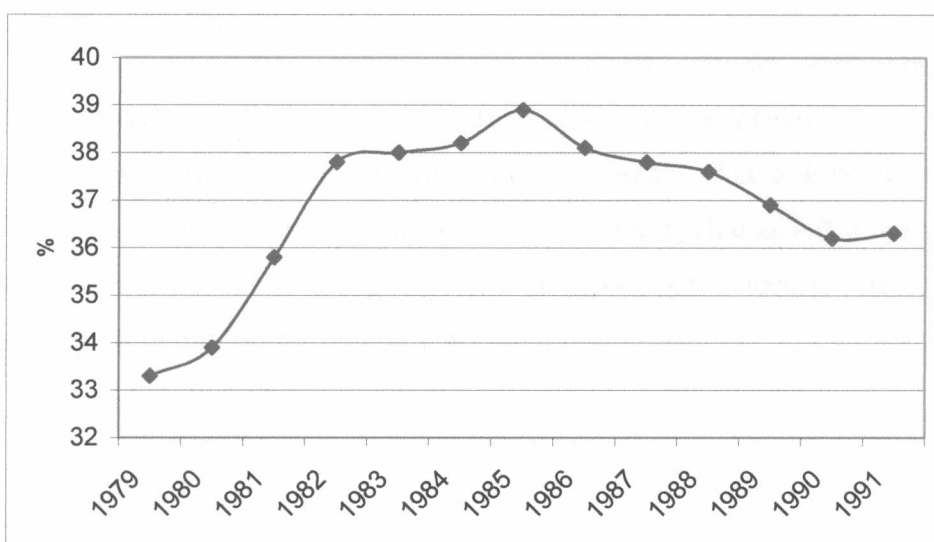
Premiérka ale byla přesvědčena, že stát by měl zasahoval do ekonomiky co nejméně a vytvářet co nejpříznivější podnikatelské prostředí – tedy pravý opak toho, co hlásala levicová strana.

Margaret Thatcherová se vždy vyslovovala pro snižování daní, tak aby docházelo k co nejmenším daňovým únikům a jednotlivci a podnikatelé byli motivováni k co nejlepším výkonům. Za doby její vlády došlo během jednotlivých let k postupnému snižování horní i základní sazby daně z příjmu fyzických osob. Horní sazba DPFO dosahovala v roce 1979 neuvěřitelných 83% ! V roce 1988 tato daňová sazba činila již o více než polovinu méně, tj. 40%. U základní sazby DPFO docházelo k postupnému snižování ze 33% v roce 1979 na konečných 25% v roce 1988. Snižila se také daň z příjmu korporací u malých podniků z 27% na 25%, u velkých korporací z 52% na 34%.

Na druhou stranu se však zvýšily nepřímé daně, a to DPH, kde došlo v roce 1983 ke sloučení 8% a 12,5% na jednotnou 15% sazbu, později pak na 17,5%. Zvýšila se spotřební daň na benzín a tabák.

Jak je patrné z následujícího grafu i po snížení daňové zátěže došlo k celkovému zvýšení daňových příjmů. Platí tak zde pravidlo - tzv. Lafferova křivky, která říká, že zvyšování daňových sazeb vede k růstu státních příjmů jen do určitého bodu, poté začne příjem klesat z důvodu šedé ekonomiky.

Graf 3 – % podíl vybraných daní na HDP v období 1979-1991

Zdroj: TENON economics report for 'reform' tax and public spending analysis [online]

Velice nepopulárním se stalo zavedení tzv. místních poplatků, které lze považovat za obdobu daně z hlavy. Ve Skotsku k tomuto opatření došlo v roce 1989, ve Walesu a Anglii platilo od roku 1990. Na základě principu paušálního poplatku, který měl být pro všechny osoby stejný (existovaly ale úlevy pro obyvatele s nejnižšími příjmy), se tedy jednalo o daň silně regresivní.²⁷ Margaret Thatcherová tuto daň velmi obhajovala a zdůvodňovala tím, že ostatní daně mají progresivní charakter²⁸, tedy že tento systém nemůže lidem ublížit. Ale jak se záhy ukázalo, dopadlo toto opatření nejsilněji právě na střední příjmovou vrstvu díky jejímu charakteru regresivity a také z důvodu, že nejnižší příjmová kategorie byla chráněna prostřednictvím různých úlev a osvobození. Nakonec tedy i samotná Margaret Thatcherová ač asi nerada přiznala, že výsledný efekt místních poplatků měl negativní dopad na střední příjmovou skupinu obyvatel.

3.1.2. Odbory, deregulace a státní sektor

Odbory

Obecně uznávaným pravidlem v ekonomické teorii je, že nepružnost na trhu práce způsobují nepružné mzdy směrem dolů. Nedobrovolnou nezaměstnanost zase příliš vysoké mzdové tarify, které neodpovídají produktivitě práce. Tyto problémy bývají přisuzovány odborům a jejich tlakům na vládní představitele. Moc odborů se podařilo Margaret Thatcherové značně omezit a zlomit prostřednictvím zákonů o zaměstnanosti z let 1980, 1984 a 1988. Do té doby zákony odborům umožňovaly mimo jiné existenci uzavřených podniků, které fungovaly na bázi dohody mezi vedením podniku a příslušným odborovým svazem. Tato dohoda nedovolovala zaměstnávat osoby, které by nebyly členy určitého odborového hnutí. Zakázána byla činnost stávkových hlídek. Tvořili ji ti nejradikálnější odboráři, kteří v případě stávky měli právo zabraňovat v práci zaměstnancům, kteří se ke stávce nepřipojili.

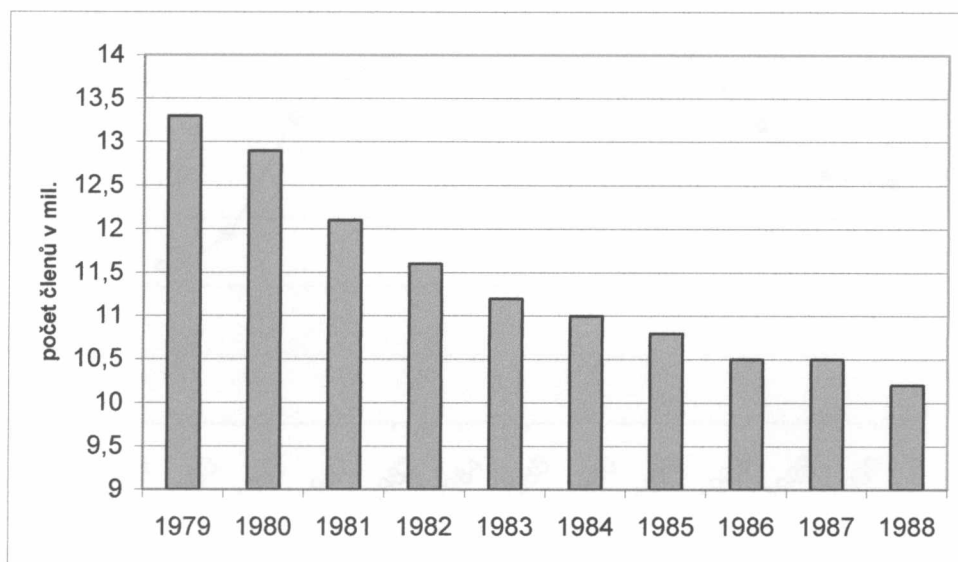
Nově přijaté zákony zrušily legitimitu druhotných stávek - akcí z důvodů politických či solidárních. Tento typ stávky je zvláště nebezpečný – velmi rychle se šíří a může překvapivě narušit ekonomiku celé země. Díky tomu mohly probíhat reformy, které v konečném důsledku vedly ke strukturálním změnám v britském průmyslu.

²⁷ To znamená, že s rostoucím daňovým základem procentuální daňová sazba klesá.

²⁸ To znamená, že čím vyšší je daňový základ, tím vyšší je procentuální daňová sazba.

Za doby vládnutí Margaret Thatcherové došlo k výraznému poklesu počtu členů odborových organizací, jak ukazuje následující graf.

Graf 4 – počet členů odborových organizací v mil. (1979 – 1988)

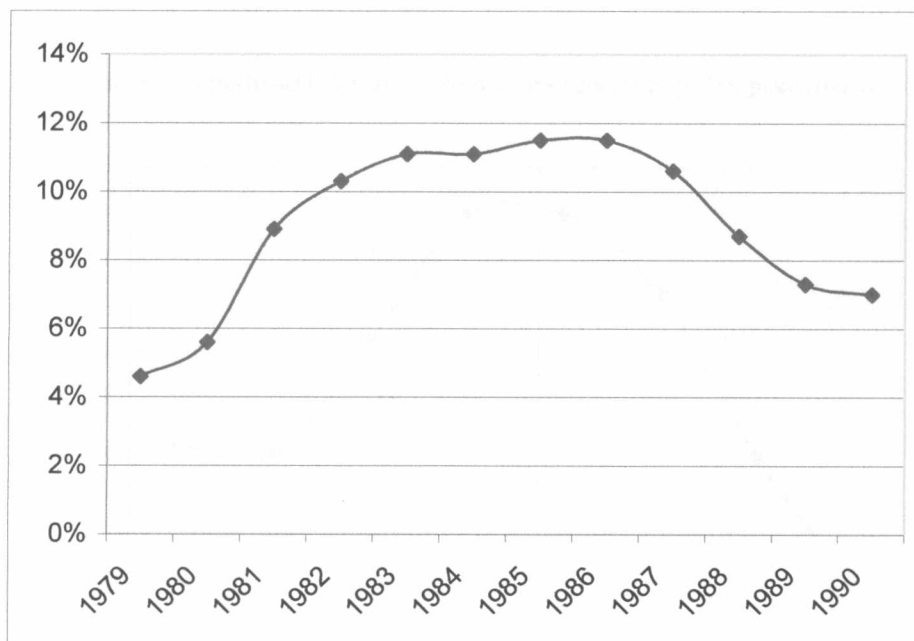

Zdroj: Statistická data z EUROPEAN MACROECONOMICS, [online]

Důvodem poklesu byl i prostý fakt, že nové zákony umožňovaly lidem z odborů odejít. Dříve pokud by tak učinili, přišli by o práci. Období let osmdesátých bylo poznamenáno přesunem značné části pracovních sil ze sektoru průmyslového do sektoru terciálního.

Stále rostoucí nezaměstnanost byla negativním ukazatelem po celou první polovinu osmdesátých. let. Jak vyplývá z následujícího grafu, nezaměstnanost začala postupně klesat v roce 1986 po masových rekvalifikačních programech, které pomohly v nalézání nových pracovních příležitostí dříve propuštěným zaměstnancům.

Graf 5 – % vývoj nezaměstnanosti v letech 1979-1990

Zdroj: Statistická data z EUROPEAN MACROECONOMICS, [online]

Deregulace

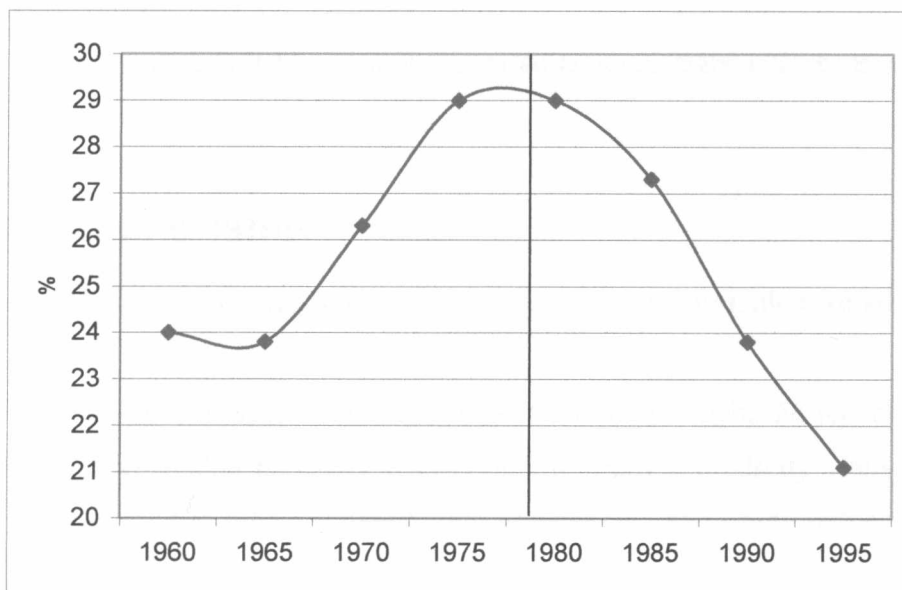
Deregulace je nástroj, prostřednictvím kterého firmy ztrácejí ochranné prostředí, jsou vystaveny většímu riziku. Na druhé straně jsou vystaveny konkurenci, která je nutí k vyšší produktivitě a efektivitě, která je nezbytná pro jejich dlouhodobou existenci. Deregulace by měla být automatickým pokračováním započaté privatizace. Margaret Thatcherová spustila deregulaci např. v energetickém průmyslu, telekomunikacích, dopravě, ale také v soukromé oblasti, jako byly finanční služby či bankovníctví. Stát také přenechává výkon některých svých služeb soukromým firmám, které byly vybrány na základě veřejných výběrových řízení.

Státní sektor

Již od labouristické vlády H. Wilsona státní sektor nabýval na velikosti. Snahou a deklarovaným cílem premiérky bylo zeštíhlení tohoto přebujelého sektoru. Změny se měly týkat hlavně počtu státních zaměstnanců a výše jejich platů. Významnou část zaměstnanců ve státních službách tvořili pracovníci znárodněných podniků. Díky privatizaci a následnému převedení podniků do soukromého vlastnictví docházelo ke snižování celkového počtu zaměstnanců státního aparátu.

To, že tento pokles byl po celá osmdesátá léta dominantní a pokračoval i v letech devadesátých, znázorňuje následující graf.

Graf 6 – % podíl státních zaměstnanců na celkovém počtu pracujících

Zdroj: CARD, D. FREEMAN, R.B. What have two decades of british economic reform delivered?, [online]

3.1.3. Shrnutí

Když John Major přebíral ekonomiku po Margaret Thatcherové, inflace činila 9%, z čehož se dá usuzovat, že předem stanovené cíle tohoto makroekonomického ukazatele byly ne zcela splněny. Počet lidí bez práce byl pořád větší než v době nástupu Margaret Thatcherové k moci. Na první pohled to může vypadat, že situace na počátku 90. let je podobná té na počátku let osmdesátých. Pouze ale v makroekonomických číslech. Struktura celé ekonomiky po odchodu Margaret Thatcherové se velmi odlišovala od té, kdy se konzervativci v roce 1979 ujali vlády. Po uskutečnění privatizaci se většina hrubého domácího produktu vytvářela v soukromém sektoru. Omezení moci odborů umožnilo existenci poměrně flexibilního trhu práce. Veřejné finance se pohybovaly v rovnováze. Celková míra zdanění byla nižší, přičemž daňová struktura závisela více na nepřímých daních než na přímých. Podíl veřejných výdajů poklesl počátkem devadesátých let na hladinu okolo 40% HDP oproti 45% v roce 1979.

Bezesporu existují oblasti, kde byla politika Margaret Thatcherové zcela úspěšná. Jednou z nich je privatizace, která zlepšila fungování řady společností. Konkurenceschopnými je

učinila deregulace, která následovala. Margaret Thatcherová vyhrála válku s odbory a oslabil jejich moc.

Hledání nových nalezišť ropy ovlivnily zejména ropné šoky v 70. letech. Ropa se stala ve Velké Británii důležitým faktorem zlepšujícím platební bilanci a příjmovou stránku rozpočtu. Na druhou stranu se však britská ekonomika zařadila mezi státy citlivé na cenu ropy na světových trzích.

4. Odkaz thatcherismu

V této kapitole si kladu otázku, nejenom jaký je odkaz thatcherismu, ale také kdy toto období skončilo?

Nejednodušší by asi bylo říci, že s odchodem „Železné lady“, nebo že její dílo dovedl do konce její nástupce ve funkci předsedy Konservativní strany a předsedy vlády John Major. Toto tvrzení by bylo velmi laické. Je totiž opět paradoxem, že to byla právě Labouristická strana, resp. Noví labouristé pod vedením Tonyho Blaira, kteří pokračovali, prohloubili a dokončili reformy započaté Margaret Thatcherovou.

Dále bych také ráda odpověděla na otázku, zda je v evropském kontextu thatcherismus a Nová pravice něčím ojedinělým, nebo má obdobu i v ostatních evropských zemích.

4.1. *New Labour a Tony Blair*

V roce 1997 se Labouristická strana dostává opět do čela vlády po dlouhých 18 letech, a to díky výrazné změně politického myšlení a přehodnocení dosavadní politiky. Tony Blair²⁹ je tím, kdo dokázal stranu odvrátit od starých socialistických dogmat, nasměrovat ji směrem k pragmatismu a završil tak reformy strany započaté již jeho předchůdcem Neilem Kinnockem na konci 80. let.

Snaha o sociální spravedlnost a podpora společenských vazeb, které jsou zakomponovány do myšlení nových labouristů, tvoří ideologicky odlišný základ. Labouristé se domnívají, že etika, ekonomická výkonnost a sociální soudržnost se vzájemně podmiňují, nikoliv vylučují. Ekonomický úspěch promítnutý do nových pracovních příležitostí přispívá k větší sociální

²⁹ Současný britský premiér Anthony Charles Linton Blair pochází ze Skotska z rodiny právníka. Sám je absolventem právnické fakulty v Oxfordu. V polovině 70. let se stal členem Labouristické strany. Tony Blair byl již ve 30 letech zvolen do Dolní sněmovny a od roku 1994 je předsedou Labouristické strany, kterou se rozhodl změnit na moderní stranu a odvrátit ji od směřování k socialismu. V roce 1997 se stává předsedou vlády. Tony Blair odmítá izolaci Velké Británie a usiluje o její větší zapojení do evropské integrace. Vláda Tonyho Blaira také přiznala větší autonomii Skotsku a Walesu.

spravedlnosti a soudržnosti, která vede k posílení pocitu sounáležitosti a odpovědnosti jednotlivců. Výsledkem je celkově zodpovědnější společnost, která vytváří příznivé podmínky pro rozvoj funkční tržní ekonomiky, ale i jednotlivců.³⁰

Noví labouristé jsou formováni nejen nástupem k moci po konservativní vládě premiérky Thatcherové, ale zároveň i jejími idejemi a myšlenkami. Opustili řadu starých ideologií, přijali mnoho thatcheristických reforem a pootočili se k pravicové politice. V mnohých směrech se však od thatcherismu rázně distancovali. Labouristé přelomu tisíciletí zkombinovali ve své dosud úspěšné politické koncepci prvky klasicky pojímané pravice a levice.³¹

Tony Blair tak bývá často obviňován, že s klasickou labouristickou politikou a tradicí neměl nikdy moc společného. Již záhy po svém zvolení přejmenoval stranu na „New Labour – Noví labouristé“, aby tak demonstroval přetřhání vazeb na tradiční levicovou labouristickou ideologii. Noví labouristé pod jeho vedením velmi uvolnili těsné vazby s odbory, které až do jejich nástupu k moci tvořily početnou voličskou základnu a základ jejich moci.

Tony Blair a jeho strana se nevzdávají základních principů a zásad - že je to stát, resp. veřejný sektor, který má povinnost společnosti poskytovat základní služby a podporovat občany ke zvýšení osobního potenciálu. Jak již bylo výše zmíněno, vláda Tonyho Blaira však akceptovala thatcherovskou neoliberalistickou revoluci a v některých oblastech ji ještě více prohloubila. Velmi diskutovaným tématem je zavedení tržních principů v institucích, které na základě volného trhu nikdy předtím nefungovaly, a podle některých odborníků je otázkou, zda fungovat mohou. Mám na mysli např. vnesení manažerských principů řízení a vedení do britských vysokých škol. Tony Blair se zavázal, že nebude rušit sociální a daňové reformy zavedené Margaret Thatcherovou. Jeho vláda také pokračuje v Margaret Thatcherovou započaté privatizaci veřejných služeb.

Noví labouristé se tak vydávají, jak sami označují, novou „třetí cestou“, či, jak jim přiřazují jiní, „thatcherismem s lidskou tvář“. Tato nová orientace a strategie Tonyho Blaira je do velké míry ovlivněna jeho nejoblíbenějším intelektuálem sirem Anthony Giddensem – teoretikem tzv. „třetí cesty“.

³⁰ Tobolka,D., Východiska modernizace labouristické politiky na přelomu století, Integrace, 2004. (<http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=748>)

³¹ Tobolka,D., Východiska modernizace labouristické politiky na přelomu století, Integrace, 2004. (<http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=748>)

Anthony Giddens³² v knize „Třetí cesta a její kritici“³³ představuje svoji vizi o nové moderní levici a hledá alternativu k současným socialistickým modelům. Takovou alternativu, která by dokázala pružně reagovat na aktuální problémy, jako je vysoká nezaměstnanost, rovnost šancí a příležitostí mezi oběma pohlavími, kriminalita, ekologie atd. Na druhou stranu je pro A. Giddense charakteristické, že se nevěnuje konfliktním faktům globalizace, protože ji chápe jako něco daného, čemu je nutné se přizpůsobit. Třetí cestou A. Giddens myslí cestu mezi liberalismem a konservatismem – kompromis, který bude vyvažovat tradiční prvky pravice v ekonomické oblasti a levice v sociálním citění ve společnosti.

4.2. Privatizace v ostatních evropských zemích jako hlavní odkaz thatcherismu

Thatcherismus a Nová pravice, tak jak vznikly ve Velké Británii, jsou typické pro tuto zemi. Velká Británie je jedna z předních nositelek aplikace nových ekonomických myšlenek do praxe. Existuje zde však silná vazba mezi thatcherismem a následnými vlnami privatizace v evropských zemích, zejména ve Francii, Itálii a v devadesátých letech také v postsocialistických zemích střední a východní Evropy.

Při přenosu zkušeností z různých oblastí hospodářské politiky se mezi státy vyskytují určité problémy, které jsou způsobené právě specifiky té či oné země. V České republice stejně jako ve Velké Británii byly v minulosti znárodněny podniky. Ve Velké Británii však narozdíl paralelně existoval i silný soukromý sektor. Hlavní důvod privatizace byl však v obou zemích stejný, a to zvýšení efektivity státem držných a dotovaných podniků.

³² Anthony Giddens je britský sociolog a teoretik světového významu. Je považován za ideologa nejen britských New Labour, za což si vysloužil přezdívku „Blairův guru“.

³³ GIDDENS, A., Třetí cesta a její kritici. Praha: Mladá Fronta, 2004.

Závěr

Ekonomické výsledky Margaret Thatcherové by se daly shrnout jako snížení inflace, snižování, ale i zvyšování daní, zvyšování produktivity a efektivnosti, redukce půjček a vyrovnaná platební bilance. Tyto pozitivní výsledky byly ale dosaženy na úkor vysoké nezaměstnanosti. Odpůrci Margaret Thatcherové jí vyčítají nejen její kontroverzní hospodářskou politiku, ale i to, že výše jmenovaných úspěchů mohla dosahovat díky příjmům z privatizace a ziskům z ropy nalezené v Severním moři.

Thatcherismus nebyl jen krátkodobou politikou, ale výsledky se začaly projevovat až s určitým časovým zpožděním. To může také dokazovat, že se nejednalo jen o krátké vládnutí, ale o dlouhodobý transformační proces, na jehož konci mělo stát nové restrukturalizované britské hospodářství a efektivnější státní sektor. S odstupem několika desítek let mohu konstatovat, že se to podařilo.

Dne 22. listopadu 1990 oznámila Margaret Thatcherová rezignaci z funkce předsdkyně Konservativní strany a ministerské předsdkyně. Sdělovací prostředky hodnotily odstoupení nejúspěšnějšího politika poválečné Británie jako „zprávu o ztroskotání Titaniku“.³⁴

Od odchodu Margaret Thatcherové z funkce britské premiérky nás dělí již skoro 16 let, ale přesto tato dáma nepřestává inspirovat politické myšlení po celém světě. Margaret Thatcherová dokázala své volební vítězství zopakovat několikrát v řadě za sebou. Dokázala pro svou politiku získat obrovskou veřejnou podporu, ale i spoustu odpůrců. Domnívám se, že díky této voličské podpoře měla dostatečný mandát k prosazování své politiky jak doma, tak i v zahraničí. I tak ale pořád zůstává asi nejspornější postavou britské politiky v naší živé paměti.

Margaret Thatcherová a pojem „thatcherismus“ se staly uznávanými, obdivovanými, ale i nepochopenými a neakceptovanými na mnoha místech po celém světě. Pro Margaret Thatcherovou, stejně tak jako pro jiného významného státníka Michaela Gorbačova, obdivovaného v zahraničí a zatracovaného doma, však bohužel platí následující přísloví, že „Doma není nikdo prorokem“.

Otázkou na závěr zůstává, zda by nějaký jiný britský politik dokázal vládnout a řídit ekonomiku lépe než samotná Margaret Thatcherová.

³⁴ Rovná, L., Premiérka jejího veličenstva. Praha: Nakladatelství evropského kulturního klubu, 1991.

Použitá literatura

- BOAZ, D., Liberalismus v teorii a politice. Praha: Liberální institut, 2002.
- CLOKE, P., Policy and change in Thatchers Britain. Oxford: Pergamon Press, 1992.
- CRAFTS, N. F. R. WOODWARD, N. W. C.: The british economy since 1945. Oxford: Clarendon press, 1991.
- FAJMON, H., Margaret Thatcherová a její politika, Brno :Barrister&Principal, 2004.
- FRIEDMAN, M., Kapitalismus a svoboda. Praha: Liberální institut, 1994.
- GIDDENS, A., Třetí cesta a její kritici. Praha: Mladá Fronta,2004
- HAYEK, F. A., Autobiografické rozhovory. 1. vyd. Brno: BARRISTEER & PRINCIPAL, 2002.
- HAYEK, F. A., Cesta do otroctví. England: ROZMLUVY, 1998.
- HOLMAN, R., Vývoj ekonomického myšlení. 2. vyd. Praha: Liberální institut, 2003.
- Kolektiv autorů., Heyek semper vivus, Praha: Liberální institut, 2000.
- KUBÁTOVÁ, K., Daňová teorie a politika, 3. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2003.
- LUŇÁK, P., Západ. Spojené státy a západní Evropa ve Studené válce , Praha: Libri, 1997.
- MORGAN, K. O. a kol., Dějiny Británie. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2002
- NÁLEVKA, V., Čas soumraku, Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce, Praha: Triton, 2004.
- ROVNÁ, L., Kdo vládne Británii?, Praha: SLON, 2004.
- ROVNÁ, L., Premiérka jejího veličenstva. Praha: Nakladatelství evropského kulturního klubu, 1991.
- RUSSELL, K., Konzervativní smýšlení. Praha: Občanský institut, 2000.
- SMITH, D., Mrs Thatcher´s economics. Oxford: Heinemann Educational, 1988.
- THATCHER, M., Roky na Downing Street. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1996.
- THATCHER, M., Umění vládnout. Praha: Prostor, 2003.
- VESELÝ, Z., Světová politika 20. století v dokumentech (1945 – 1990). Praha, 2001.

Elektronické zdroje

RULF, J., Neokonzervatismus: mrtvý a vítězný, [online], 1999. Dostupné na: <http://www.reflex.cz/Clanek495.html>

Integrace, [online], 2006. Dostupné na: <http://www.integrace.cz>

EurActiv, [online], 2006. Dostupné na: <http://www.euractiv.cz>

Evropské centrum pro ekonomiku a politiku, [online], 2006. Dostupné na: <http://www.europeum.org>

EUROPEAN MACROECONOMICS, [online], 2006. Dostupné na: <http://www.fgn.unisg.ch/eumacro/macrodata/dmtrxneu.htm>

UK National statistics, [online], 2006. Dostupné na: <http://www.statistics.gov.uk/CCI/SearchRes.asp?term=taxes&x=0&y=0>

Margaret Thatcher Foundation, [online], 2006. Dostupné na: <http://www.margaretthatcher.org/>

ADAM SMITH INSTITUTE, [online], 2006. Dostupné na: <http://www.adamsmith.org/>

CATO INSTITUTE, [online], 2006. Dostupné na: <http://www.cato.org/>

THE HERITAGE FOUNDATION, [online], 2006. Dostupné na: <http://www.heritage.org/>

INSTITUTE OF ECONOMIC AFFAIRS, [online], 2006. Dostupné na: <http://www.iea.org.uk/>

Margaret Thatcher, Wikipedia, the free encyclopedia, [online], 2006. Dostupné na: http://en.wikipedia.org/wiki/Margaret_Thatcher

Stránky BBC, [online], 2006. Dostupné na: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/themes/politics_and_protest_uk/politicians/margaret_thatcher/
<http://search.bbc.co.uk/cgi-bin/search/results.pl?tab=all&go=homepage&q=Thatcher&Search.x=0&Search.y=0&Search=Search&scope=all>

CARD, D. FREEMAN, R.B. What have two decades of british econoic reform delivered?, [online], 2002. Dostupné na: http://papers.nber.org/papers/w8801.pdf?new_window=1

TENON economics report for 'reform' tax and public spending analisys, [online], 2003. Dostupné na: <http://www.reform.co.uk/filestore/pdf/Tenoneconomicsreport.pdf>

Manifest Konservativců z roku 1979, [online], 2006. Dostupné na: <http://www.psr.keele.ac.uk/area/uk/man/con79.htm#balance>

Encyklopedie

Diderot

Universum

Periodika

Mezinárodní politika

Mezinárodní vztahy

Hospodářské noviny

English summary

After the World War II, the thought of the consent of the combination of capitalism and socialism was accepted not only by both the British Labour Party, but also, though surprisingly, by the Conservatives and their prime ministers. The break-through of understanding the idea arose with the first West-European woman Prime Minister in office, Margaret Thatcher.

At that time it began to be apparent that Keynes' politics, which was -up to those days - referred to as the reliable official economical politics of the post-war period, was certain not to be relied on as far as the modern society changes were considered. Great Britain, known as the sick part of Europe in the 70's, needed to be healed as fast and as efficiently as possible.

Margaret Thatcher, the leading personality of the Conservative Party from 1975 and four years later the person leading the government as well, never allowed anyone doubt that major changes in Britain need to be the priority. Her radical reforms were later described by the significantly coined term, thatcherism. The changes launched a long and painstaking process at the end of which there were re-constructed British economy system and a great deal more functional civil sector.